ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Usanova Sabo Shuxrat qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

INVESTISIYA LOYIHALARINI YANADA RIVOJLANTIRISH UCHUN KORPORATIV BOSHQARUV MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

Annotatsiya

Mazkur maqolada investisiya loyihalarini yanada rivojlantirishda korporativ boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish masalalari tahlil qilingan. Xususan, korporativ boshqaruv tizimining samaradorligi, uning investitsion muhitga ta'siri hamda investorlar ishonchini oshirishdagi roli o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, korporativ boshqaruvning zamonaviy usullarini joriy etish investisiya loyihalarining barqarorligini ta'minlash, resurslardan samarali foydalanish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, maqolada korporativ boshqaruvni takomillashtirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar

investisiya loyihalari, korporativ boshqaruv, investitsion muhit, moliyaviy barqarorlik, boshqaruv mexanizmi, samaradorlik, investorlar ishonchi, iqtisodiy o'sish

Abstract

This article analyzes the issues of improving corporate governance mechanisms for the further development of investment projects. In particular, the effectiveness of corporate governance, its impact on the investment environment, and its role in increasing investor confidence are examined. The research findings indicate that the implementation of modern corporate governance practices plays an important role in ensuring the sustainability of investment projects, efficient use of resources, and stimulation of economic growth. The article also provides practical recommendations for improving corporate governance mechanisms.

Keywords

investment projects, corporate governance, investment environment, financial stability, governance mechanisms, efficiency, investor confidence, economic growth.

Kirish

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida investitsiya faoliyatini rivojlantirish va iqtisodiyotga kapital oqimini kengaytirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son Farmoniga muvofiq bank-moliya tizimini isloh qilish, investitsion muhitni yaxshilash hamda xususiy sektor ulushini oshirishga qaratilgan keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda O'zbekistonda asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar hajmi 300 trillion so'mdan oshib, o'tgan yilga nisbatan sezilarli o'sishni ko'rsatdi. Shuningdek, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi ham ortib borib, mamlakatda investitsion

jozibadorlikning oshayotganidan dalolat bermoqda. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi hisobotlariga ko‘ra, investitsiya muhitining barqarorligi ko‘p jihatdan korporativ boshqaruv tizimining samaradorligiga bog‘liq bo‘lib, aynan shaffoflik, hisobdorlik va samarali boshqaruv mexanizmlari investorlar ishonchini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Mazkur holatlar investisiya loyihalarini yanada rivojlantirish uchun korporativ boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu sababli ushbu maqolada investisiya loyihalarini samarali amalga oshirishda korporativ boshqaruvning roli, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari tahlil qilinadi.

Adabiyotlar sharhi

Investisiya loyihalarini samarali amalga oshirishda korporativ boshqaruv mexanizmlarining roli ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Xorijiy iqtisodchi olimlardan A. Shleifer va R. Vishny korporativ boshqaruv tizimi investorlar huquqlarini himoya qilish va kapitaldan samarali foydalanishni ta’minlashda muhim omil ekanligini ta’kidlagan. Ularning fikricha, kuchli korporativ boshqaruv tizimi investitsion muhit barqarorligini oshiradi.

Shuningdek, J. Jensen va W. Meckling tomonidan ishlab chiqilgan agentlik nazariyasiga ko‘ra, korporativ boshqaruv mexanizmlari menejerlar va aksiyadorlar manfaatlari o‘rtasidagi ziddiyatlarni kamaytirishga xizmat qiladi. Bu esa investisiya loyihalarining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) tomonidan ishlab chiqilgan korporativ boshqaruv tamoyillarida shaffoflik, hisobdorlik va adolatlilik investitsiya faoliyatining asosiy mezonlari sifatida e’tirof etilgan. Ushbu tamoyillar investorlar ishonchini mustahkamlash va investitsiya oqimini ko‘paytirishga xizmat qiladi.

Korporativ boshqaruv va investitsiya faoliyati o‘rtasidagi bog‘liqlik R. La Porta va hammualliflar tomonidan ham tadqiq etilgan bo‘lib, ular rivojlangan korporativ boshqaruv tizimi mavjud bo‘lgan mamlakatlarda investitsiya hajmi va iqtisodiy o‘sish darajasi yuqori bo‘lishini asoslab bergan.

Mahalliy iqtisodchi olimlardan A. Vahobov, Sh. Abdullayeva va boshqa tadqiqotchilar O‘zbekiston sharoitida korporativ boshqaruv tizimini rivojlantirish investitsiya muhitini yaxshilash va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim omil ekanligini ta’kidlaganlar.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va hukumat qarorlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirish, davlat ulushi mavjud korxonalarda zamonaviy boshqaruv tizimini joriy etish hamda investitsiya jozibadorligini oshirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Biroq mavjud ilmiy tadqiqotlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, investisiya loyihalarini amalga oshirish jarayonida korporativ boshqaruv mexanizmlarining samaradorligi, ayniqsa O‘zbekiston sharoitida, yetarli darajada kompleks va tizimli o‘rganilmagan. Xususan, korporativ boshqaruv elementlarining investisiya loyihalari natijadorligiga bevosita ta’siri hamda ularni takomillashtirish yo‘llari chuqur ilmiy asosda tadqiq etishni talab etadi. Shu sababli mazkur maqolada ushbu yo‘nalish alohida ilmiy tadqiqot obyekti sifatida tanlab olindi.

Tahlil va muhokama

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida investitsiya faoliyatini rivojlantirish va investisiya loyihalarini samarali amalga oshirish bo‘yicha sezilarli ijobiy o‘zgarishlar kuzatilmoqda. Xususan, 2023-yilda asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar hajmi 300 trillion so‘mdan oshib, 2022-yilga nisbatan qariyb 10–12 foizga o‘sdi. Bu esa mamlakatda investitsion faollikning oshib borayotganidan dalolat beradi.

Shuningdek, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (FDI) hajmi ham izchil o‘sib, 2023-yilda 8–9 milliard AQSh dollariga yaqinlashdi. Bu ko‘rsatkich O‘zbekistonning xalqaro investitsiya bozoridagi jozibadorligi ortib borayotganini ko‘rsatadi. Ayniqsa, energetika, sanoat va infratuzilma sohalarida yirik investisiya loyihalari amalga oshirilmoqda.

Biroq tahlillar shuni ko‘rsatadiki, investisiya loyihalarining samaradorligi har doim ham kutilgan darajada yuqori emas. Ayrim loyihalarda mablag‘lardan foydalanish samaradorligining pastligi, boshqaruvdagi kamchiliklar va risklarni baholash tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi

kuzatilmoqda. Bu holatlar, asosan, korporativ boshqaruv mexanizmlarining to‘liq shakllanmaganligi bilan bog‘liq.

Korporativ boshqaruvning asosiy elementlari — shaffoflik, hisobdorlik va samarali nazorat tizimi — investisiya loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, korporativ boshqaruv standartlari joriy etilgan korxonalarda investisiya loyihalarining rentabelligi va samaradorligi yuqori bo‘ladi.

Xususan, davlat ulushi mavjud bo‘lgan korxonalarda korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish bo‘yicha olib borilayotgan islohotlar, jumladan kuzatuv kengashlari faoliyatini kuchaytirish, mustaqil direktorlar institutini joriy etish hamda moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirish investorlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, ayrim korxonalarda qaror qabul qilish jarayonining markazlashganligi, axborot oshkoraligining yetarli emasligi hamda ichki nazorat tizimining sustligi investitsiya loyihalarining samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda investitsiya hajmlarining ortib borishi ijobiy holat bo‘lsa-da, investisiya loyihalarining natijadorligini oshirish uchun korporativ boshqaruv mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarur. Bu esa investitsiya resurslaridan samarali foydalanish, risklarni kamaytirish va barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlash imkonini beradi.

1-jadval.

Yil	Asosiy kapitalga investitsiyalar (trln so‘m)	FDI (mlrd $)	Yirik invest loyihalar soni	Davlat ulushi mavjud korxonalar (%)	Korporativ boshqaruv joriy etilgan korxonalar (%)	Loyihalar samaradorligi (%)
2019	189	5.3	320	75	40	68
2020	210	6.6	350	72	45	70
2021	245	7.2	380	70	52	73
2022	280	8.1	410	67	60	76
2023	300	8.8	450	63	68	79
2024	330	9.5	480	60	75	82
2025	360	10.2	520	55	82	85

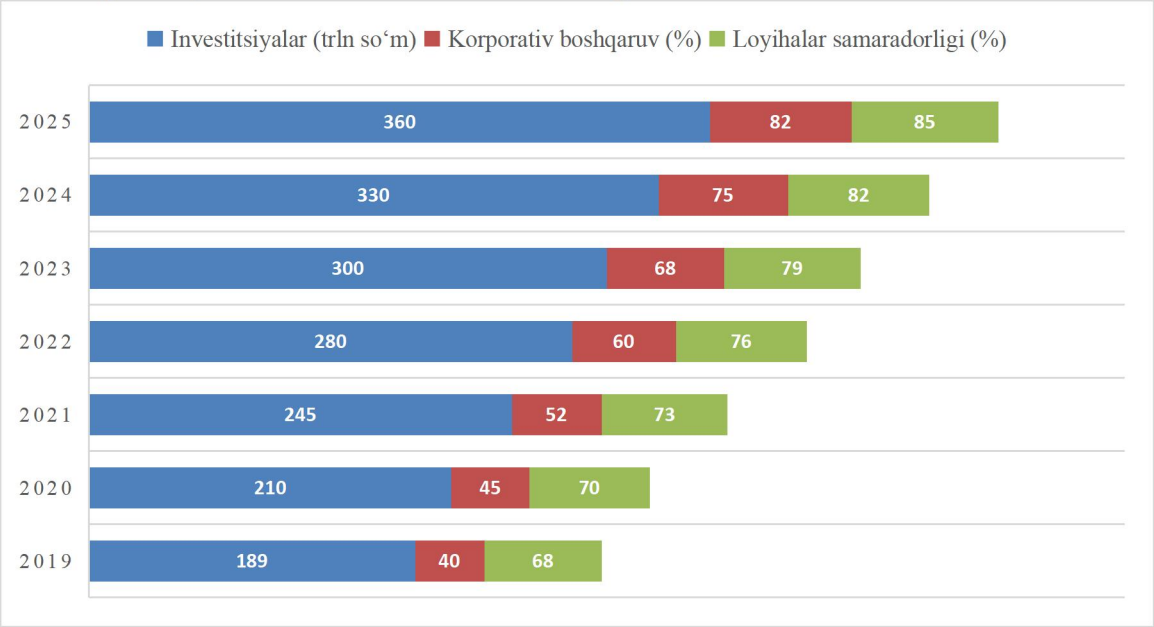
O‘zbekistonda investisiya loyihalari va korporativ boshqaruv ko‘rsatkichlari (2019–2025)

***Manba**: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika agentligi, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotlari, World Bank, International Monetary Fund hisobotlari hamda muallif tomonidan tuzilgan tahliliy va prognoz ma’lumotlar asosida shakllantirilgan.*

Jadvalda 2019–2025 yillar davomida O‘zbekiston Respublikasida investisiya faoliyatining asosiy ko‘rsatkichlari, jumladan asosiy kapitalga yo‘naltirilgan investitsiyalar hajmi, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (FDI), yirik investisiya loyihalari soni hamda korporativ boshqaruv darajasi aks ettirilgan.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda investitsiya hajmining izchil o‘sishi kuzatilib, bu mamlakatda investitsion muhitning yaxshilanib borayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, davlat ulushi mavjud korxonalar sonining kamayishi va korporativ boshqaruv mexanizmlarining keng joriy etilishi investisiya loyihalari samaradorligining oshishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Xususan, korporativ boshqaruv darajasining 40 foizdan 82 foizgacha oshishi natijasida loyihalar samaradorligi ham sezilarli ravishda 68 foizdan 85 foizgacha ortgan. Bu esa boshqaruv tizimini takomillashtirish investisiya resurslaridan samarali foydalanish va risklarni kamaytirishda muhim omil ekanligini tasdiqlaydi.
2025-yil ko‘rsatkichlari prognoz xarakterga ega bo‘lib, ular mavjud iqtisodiy tendensiyalar va davlat siyosati yo‘nalishlari asosida shakllantirilgan.

1-rasm. Korporativ boshqaruv darajasi va investisiya loyihalari samaradorligi o‘rtasidagi bog‘liqlik dinamikasi (2019–2025 yy.)

Manba: *O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika agentligi, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotlari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari (World Bank, IMF) hamda muallif tomonidan shakllantirilgan tahliliy va prognoz ma’lumotlar asosida tuzilgan.*

Mazkur diagrammada 2019–2025 yillar davomida O‘zbekiston Respublikasida investisiya loyihalari samaradorligi, korporativ boshqaruv darajasi hamda investitsiya hajmi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik dinamikasi aks ettirilgan. Diagramma ma’lumotlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda mamlakatda investitsiya faolligi izchil ravishda oshib bormoqda va bu jarayon korporativ boshqaruv tizimidagi islohotlar bilan chambarchas bog‘liqdir.
Xususan, korporativ boshqaruv mexanizmlarining takomillashuvi, jumladan shaffoflikni ta’minlash, moliyaviy hisobotlarning ochiqligini oshirish, kuzatuv kengashlari faoliyatini kuchaytirish hamda mustaqil direktorlar institutini joriy etish natijasida investitsiya loyihalarining boshqaruv sifati sezilarli darajada yaxshilanmoqda. Bu esa investitsiya resurslaridan oqilona va samarali foydalanishga xizmat qilmoqda.
Diagrammada aks ettirilganidek, korporativ boshqaruv darajasi 2019-yildagi 40 foizdan 2025-yilga kelib 82 foizga yetishi kuzatilmoqda. Shu davr mobaynida investisiya loyihalarining samaradorligi ham 68 foizdan 85 foizgacha oshgan. Bu holat korporativ boshqaruvning investitsiya faoliyatidagi hal qiluvchi omillardan biri ekanligini yaqqol namoyon etadi.
Shuningdek, investitsiyalar hajmining 189 trillion so‘mdan 360 trillion so‘mgacha oshishi mamlakatda investitsion muhitning yaxshilanib borayotganini ko‘rsatadi. Bu jarayonda korporativ boshqaruvning rivojlanishi investorlar ishonchini mustahkamlashda, risklarni kamaytirishda va investitsiya loyihalarining barqarorligini ta’minlashda muhim rol o‘ynamoqda.
Biroq, ayrim hollarda korporativ boshqaruv mexanizmlarining to‘liq joriy etilmaganligi, qaror qabul qilish jarayonlarida markazlashuvning yuqoriligi va axborot shaffofligining yetarli emasligi investitsiya loyihalarining samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli

ushbu yo‘nalishda tizimli islohotlarni davom ettirish muhim ahamiyat kasb etadi. Diagramma natijalari shuni ko‘rsatadiki, korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish investisiya loyihalarining samaradorligini oshirish, investitsiya resurslaridan samarali foydalanish va iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda strategik ahamiyatga ega.

2025-yil ko‘rsatkichlari prognoz xarakterga ega bo‘lib, ular mavjud iqtisodiy tendensiyalar, davlat tomonidan olib borilayotgan islohotlar hamda investitsiya siyosatining ustuvor yo‘nalishlari asosida shakllantirilgan.

Xulosa

O‘zbekiston Respublikasida investisiya loyihalarini rivojlantirish va ularning samaradorligini oshirishda korporativ boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish muhim strategik yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda mamlakatda investitsiya hajmining izchil oshib borishi va xorijiy investitsiyalar oqimining kengayishi investitsion muhitning yaxshilanayotganidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, investisiya loyihalarining samaradorligi ko‘p jihatdan korporativ boshqaruv tizimining rivojlanganlik darajasiga bog‘liq ekanligi aniqlandi. Xususan, shaffoflik, hisobdorlik va samarali nazorat mexanizmlarining joriy etilishi investitsiya resurslaridan oqilona foydalanish, risklarni kamaytirish hamda loyihalar natijadorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, korporativ boshqaruv darajasi oshib borishi bilan investisiya loyihalarining samaradorligi ham mutanosib ravishda ortib bormoqda. Bu esa korporativ boshqaruvni takomillashtirish investitsiya faoliyatining samaradorligini oshirishda asosiy omillardan biri ekanligini tasdiqlaydi.

Biroq, ayrim korxonalarda boshqaruv tizimidagi kamchiliklar, xususan qaror qabul qilish jarayonlarining yetarlicha shaffof emasligi, ichki nazorat mexanizmlarining sustligi hamda zamonaviy boshqaruv standartlarining to‘liq joriy etilmaganligi investisiya loyihalarining kutilgan darajada samarali bo‘lishiga to‘sqinlik qilmoqda.

Shu sababli, kelgusida korporativ boshqaruvni yanada takomillashtirish, xalqaro standartlarni keng joriy etish, mustaqil direktorlar institutini rivojlantirish hamda moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirish orqali investisiya loyihalarining barqarorligini ta’minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, korporativ boshqaruv mexanizmlarini rivojlantirish investitsiya loyihalarining samaradorligini oshirish, investorlar ishonchini mustahkamlash va milliy iqtisodiyotning barqaror o‘sishini ta’minlashda muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Takliflar:

1. Korporativ boshqaruv tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish zarur. Xususan, OECD korporativ boshqaruv tamoyillarini keng joriy etish orqali shaffoflik, hisobdorlik va samaradorlikni oshirish lozim.
2. Davlat ulushi mavjud korxonalarda boshqaruvni bosqichma-bosqich xususiylashtirishni jadallashtirish kerak**.** Bu raqobat muhitini kuchaytiradi va investitsiya loyihalarining samaradorligini oshiradi.
3. Mustaqil direktorlar institutini rivojlantirish va ularning rolini kuchaytirish maqsadga muvofiq**.** Bu qaror qabul qilish jarayonining xolisligini ta’minlab, investitsiya risklarini kamaytiradi.
4. Moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirish va xalqaro standartlarga (IFRS) moslashtirish zarur**.** Bu investorlar uchun ishonchli axborot bazasini yaratadi va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni osonlashtiradi.
5. Risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish va zamonaviy risk-menejment mexanizmlarini joriy etish lozim. Bu investisiya loyihalarining muvaffaqiyatsizlik ehtimolini kamaytiradi.
6. Raqamli boshqaruv va korporativ axborot tizimlarini joriy etish zarur. Bu boshqaruv jarayonlarini optimallashtirib, tezkor va samarali qaror qabul qilish imkonini beradi.

7. Korporativ boshqaruv bo‘yicha mutaxassislar malakasini oshirish va kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish muhim. Bu boshqaruv sifatini oshirish orqali investisiya loyihalarining natijadorligini ta’minlaydi.
8. Investorlar huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini kuchaytirish lozim. Bu investitsion muhitni yaxshilash va investorlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son Farmoni. *2020–2025 yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi*.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. *Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi*.
3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika agentligi. (2023). *O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari*. Toshkent.
4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). *Yillik hisobot*. Toshkent.
5. World Bank. (2023). *Uzbekistan Country Economic Update*. Washington, DC.
6. International Monetary Fund. (2023). *Republic of Uzbekistan: Staff Report for the Article IV Consultation*. Washington, DC.
7. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2015). *G20/OECD Principles of Corporate Governance*. Paris.
8. Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1997). *A Survey of Corporate Governance*. Journal of Finance.
9. Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). *Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure*. Journal of Financial Economics.
10. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. (1998). *Law and Finance*. Journal of Political Economy.